

Száz kút van Szászkúton? Mozaikok Szászkút múltjából

Moldvában, a Bákóból Foksány felé vezető országút mentén, a Szeret folyó jobb oldalán, több kisebb településből állt össze történelme során ez a község, amelynek nevének régóta vitatkoznak, vagy legalábbis töprengenek a tudósok és a tudatlanok egyaránt. Nevének magyar eredetét a 'kút' tagjából nem nehéz fölismerni, ami egyik falujának románosan használt fordításában – Fântânel – is föllelhető. Több gondjuk volt a helytörténészeknek a településnév első tagjával. Voltak, akik a *szász* nép nevével, mások a *száz* számnévből értelmezik, s a kétségtelenül nagy számban található kutak, patakforrások sokaságából eredeztetik. (8. kép)

A moldvai magyarok egyik első kutatója, Jerney János azt a helyi értelmezést említi, mely szerint „...nevét számtalan patakforrásoktól nyere, melyek e keskeny völgyben elnyúló falu határában erednek” (Jerney 1851: 210). Ezen a véleményen van Nicolae Iorga román történetíró is, mondván, hogy a település neve a magyar „száz kútból” származhat (Iorga 1972). Ezzel szemben Kós Károly a környék borkultúráját elősegítő egykori német családok emlékével magyarázza (Kós 1972a: 97), és Kiss Lajos nyelvész is „a *szász* népnév és a *kút* → 'víznyeresre való gödör' főnév összetételére vezeti vissza a helység nevét” (Kiss 1987: 226). Úgy érzem, hogy a magyar névadású település etimológiájához magyar nyelvész ért a legjobban, ezért hajlamos vagyok Kós Károly és Kiss Lajos névmagyarázatának elfogadására, bár a lakosság *szász* eredetére vonatkozóan nem találtam hitelt érdemlő bizonyítékot. Szászkút a Szeret teraszán, a patak partján létesült, Bákótól 44 Foksánytól 59 kilométerre. A nevét viselő községhez tartozik maga Szászkút falu (Sascut Sat), valamint Szászkútvásárhely (Târg) és Szászkút Állomás (Gară); továbbá közigazgatásilag ide kapcsolódik Pânčești, Berești, Schineni, Valea Nucului falu is, de magyarok csak az előbbi háromban élnek.

A település első említése, Lükő Gábor tudomása szerint 1698-ból való (Ghibănescu 1923 IX.: 194, idézi Lükő 1936b: 162), de az ott szolgált, lészpedi születésű Zöld János plébános Ion Zediu néven közölt írásában több mint fél évszázaddal korábban teszi Szászkút nevének első írásos említését. Ugyanis 1639. április 4-én Vasile Lupu a bisericani kolostornak adományozott két malomhelyet a Putna vizén, s a szerződés tanúi között szerepelt egy *szászkútra* való, Petrascu nevű ember (Zediu 2001: 11). Ez a két, egymást kiegészítő adat mutatja, hogy a település a 17. században már legalábbis létezett. Sajnos ebből az időből nincs hírünk a lakoságnak sem vallási, sem pedig nemzetiségi megoszlásáról, bár a névadás magyar népességre vall. De a 18. század végi osztrák katonai fölmérésből is csak annyit tudunk meg, hogy „Sascutul”-ban 16 házat, 16 családot és 20 ökröt írtak össze (Domokos 1987: 105), de az nem derül ki, hogy ezek a számok Szászkút község melyik falujára vonat-

koznak. Csak a 19. század elején tűnik fel a forrásokban a magyar népesség, mégpedig közvetve, a század első éveiben épült katolikus, majd nem sokkal később a református temploma révén, ami arra enged következtetni, hogy számottevő magyar csoportok már a 18. század végén voltak, vagy érkezhettek a településre.

A község legrégebbi temploma az ortodoxoké, valamivel előbb épült, mint a magyaroké, harangján 1796-os a felirat. (Apostol 1974 – idézi Gazda L. 2011: 92.) A római katolikusoké 1804-ben készült téglából, a reformátusoké nem sokkal később, vályogból, vagy talán inkább paticsból. Ezek a templomok azt jelzik, hogy megerősödőben lévő, templomépítésre is vállalkozó, katolikus és református népesség élt már a 19. század legelején Szászkúton, de részletesebb adatokat csak 1844-ben, Jerney Jánostól kapunk a település magyarságáról. A „magyarok őshelyeinek kinyomozására” vállalkozó „kiválóan tudományos hazafi”⁵⁵ személyesen megfordult Szászkúton, de már előbb, Galacon találkozott egy Ambrus Péter nevű háromszéki székellyel, aki 1828 óta beköltözött Moldvába és Szászkúton telepedett le, ahol – mint Jerneynek elmondta – „több református magyarok laknak”. Később könyvében azt írja a településről, hogy a putnai czinut, rekecsini okolban Aszlán Koszta bojár birtoka, „magyar és oláh lakosokkal”, közelebről „130 székely és egyéb eredetű magyar katolikusok”, valamint „20 gazda és 123 református lélek” lakja, akik „mind erdélyi származású székely-magyarok” (Jerney 1851: 210).

1864-ben Cuza fejedelem jobbágyokat felszabadító intézkedése során több mint száz nincstelen család kapott itt 1-2 ha földet (Apostol 1974). A település fejlődéséhez nagyban hozzájárult az 1869-ben megalapított állami iskola, de az már kevésbé nyerte el az itt élő magyarok tetszését, hogy – mint Czelder Márton, a Bukarestben működő református misszió lelkésze írja a tőle megszokott eréllyel:

„a román kormány iskolát állítván a mi iskolánkba járó ref. és róm. kat. magyar gyermekeket Szászkúton is be akarta kényszeríteni, de személyes kérésünkre megígérte, hogy erőszakot nem alkalmaz. Nekünk Szászkúton felekezeti iskolánk előbb volt, mint a kormányé, s miután a román nyelvet is tanítjuk, semmi oly nemű kifogás alá nem jöhetünk, mint a rom. kat. közösségek, amelyben egyetlen iskola sem volt, míg a kormány nem gondoskodott. Ha e tekintetben valami sérelmet fognánk tapasztalni, a kormánynál személyesen kérelmezünk!” (Czelder 1870: 23.)

1872-ben átadták a forgalomnak a Mărășești–Románvásár közti vasútvonalat, ami lehetővé tette, hogy itt épüljön fel Románia egyik első és legnagyobb cukorgyára, ahová aztán megindult az itt gyári munkássá váló falusi népesség áramlása. Az itt megforduló Ballagi Aladár az 1880-as években azt tapasztalta, hogy a nagy falu román részét Balkuczának, a magyar részt – hivatalosan – Fontinelnek nevezik (Ballagi 1888: 4). 1900-ra a Románia nagy földrajzi szótára szerint két ortodox

---

55 Gyárfás István nevezte így *Jerney János emlékezete* című kései búcsúztatójában (Gyárfás 1883: 12).

temploma volt, a régebbi Szent Miklósról szentelve, vegyes iskolájába 109 gyermek járt. Az akkor 2414 fős lélekszámú Szászkút község felének már nem volt földje, harmaduknak is kevés, „szalmatetősből burdékban laktak”. Igencsak rá voltak tehát szorulva a cukorgyár által nyújtott megélhetési lehetőségre, ami idővel több mint 300 embernek adott munkát. A lakosság többsége azonban továbbra is mezőgazdaságból élt, ám fölszereltségük meglehetősen kezdetleges volt. A Románia Nagy Földrajzi Szótára szerint 1 gőzcséplőgép, 1 kukoricamorzsoló gőzgép és 1 gabonatisztításra való triór működött, valószínűleg a bojár gazdaságában. Használatban volt továbbá 286 faeke, 30 vaseke és 20 vasborona. Az állatállomány: 59 ló, 832 ökör, 242 tehén, 192 sertés, 842 juh és 28 kecske, tehát a teherhordást a lónál jóval lassúbb, de rendszerint erősebb és igénytelenebb igásokról alapozták. Hozzávetőlegesen minden második családnak volt tehene és átlagosan 2-2 juhot tartottak. (Lahovari–Brătianu–Tocilescu 1901 IV.: 320.)

1907-ben innen indult a társadalmi és gazdasági feszültségek miatt kitört „felkelés”, elsősorban Nicolae Darabont egyedhalmi (Adjud) bojár ellen. A katonaság a tüntetők közé lőtt, 32 személyt letartóztattak, más forrás szerint a lázadás során Józsa Lajos, Rózsa Mínya és Csobotár János felelősségre vonták volna a bojárt, de a csendőrök megfutamították őket. (Apostol 1974.) A súlyos vagyoni aránytalanságok továbbra is megmaradtak, 1940-ben Szászkút 400 családjából 150 volt a nincstelen, 20%-uk pedig szolga. Részben belőlük alakulhatott 1952-ben a falu társas gazdasága, de 1954-ben is csak 17 család gazdálkodott a kollektívben, mindössze 2 pár lóval és 1 pár ökörrel. 1960-ra azután mindenkit betereltek a közösbe, aminek következtében a szászkúti fiatalok 90%-a szétszóródott az országban. Mégis, valószínűleg elsősorban a cukorgyári munkahelyek népességmegtartó szerepének köszönhetően, 1996 és 2009 között Szászkút lakossága a statisztika szerint mindössze 2-3%-kal, 2178-ról 2147 főre csökkent (Tánczos 2012: 17). A külföldről behozott olcsóbb cukor piaci következményei miatt a gyár – akárcsak a magyarországi cukorgyárak – 1998-ban beszüntette a termelést. A védtelenül hagyott honi ipar tönkretételét szolgáló korlátlan import valószínűleg a szászkúti régióban is keményen sújtotta a termelőket és a gyár munkásait. A cukorgyár népességvonzó és eltartó szerepe Szászkút lakossága számának alakulásából is érzékelhető: 1912: 510, 1930: 589, 1992: 2178, 2009: 2147 fő.

Szászkút magyar lakosságáról a forrásokból valamivel később kapunk hírt, mint református vagy katolikus népességéről, de tudjuk, hogy Moldvában a római katolikusok, akárcsak a reformátusok etnikai hovatartozása, vagy legalábbis eredete nem kétséges. Szászkút templomainak építési idejéből feltételezhetjük a magyar népesség 18. század végi jelenlétét. Korábról is vannak feltételezések, miszerint az 1717. évi nagy székelyföldi szárazság idején menekülhettek reformátusok a Kárpátokon túlra és telepedhettek a már ott élő, ugyancsak Erdélyből érkezett katolikus székelyek mellé. (Vetési 2006.) Nem ilyen feltételelesen, hanem közvetlenül utal a szászkúti magyarokra az a közlés, mely szerint a 19. század elején „magyar hugenották... egy kis csoportja Szászkúton református vallásában és magyarságában *ekkor még* tartotta magát, és a regáti református egyház legrégebbi gyülekezeteként állt fenn a szá-

zad folyamán” (Dobri 1993: 178). Ez a fogalmazás egyértelműen jelzi, hogy azokról a magyarokról van szó, akik akkor *már* jó ideje ott éltek, s *még* tartották magukat. Hogy aztán kikre gondolt a szerző amikor „magyar hugenottákat” írt, nem tudhatjuk, csak sejtethetjük, hogy a 18. században Franciaországból tömegesen kiüldözött, ott hugenottáknak nevezettek, tehát reformátusokra.

1844-ből már 253 magyarról van tudomásunk Szászskúton, akiknek nagyobb fele katolikus, kisebbik felük református (Jerney 1851: 210). A 19. század utóján az erdélyi magyarok újabb hulláma érkezett munkásként Szászskútra, hogy kihasználja az 1875-ben felépült cukorgyár által kínált munkalehetőséget. A nyelvileg és vallásilag idegen közegben aztán gyors ütemben veszítették identitásukat, úgyhogy az elsősorban a balkáni román és aromán nyelvet tanulmányozó Gustav Weigand német nyelvész a századfordulón már úgy találta, hogy Szászskúton „elrománosodóban lévő székelyek” élnek (idézi Domokos 1987: 125). Az 1930. évi népszámlálás adatai szerint – román viszonyok közt meglepő megbízhatósággal – az összlakosság 18,5%-ában, 109 főben adja meg a szászskúti magyar nemzetiségűek és 103 főben a magyar anyanyelvűek számát. Az ugyancsak ehhez a községhez tartozó Szászskútvásárhelyen is élt 43 magyar anyanyelvű. (Manuială 1938: 353.) Lükő Gábor azt írja, hogy „a magyarok valószínűleg a Fântânele nevű faluban laknak, mert itt van katolikus és protestáns templom” (Lükő 1936b: 162). 1930 óta csak a 2002. évi népszámlálás során kérdeztek rá a román állampolgárok nemzetiségére, de ekkor Szászskút 10507 lakosából csak négyen vallották magukat magyar nemzetiségűnek, legalábbis ennyivel számoltak el az összeírók. Mert Tánczos Vilmos néprajzkutató felmérése szerint Szászskúton (Fântânele) 1996-ban a katolikusok 65%-a beszélt, vagy legalábbis értett, 2009-ben pedig 40%-a beszélt és 75%-a értett magyarul. Szászskútvásárhely (Târg) faluból csak 2009-ből ismeretes, hogy a katolikusok 38%-a beszélt, 74%-uk pedig értett felmenői anyanyelvén (Tánczos 2012: 17).

Szászskút azon ritka moldvai települések közé tartozott, ahol a magyar lakosság vallás tekintetében kétfelé oszlott: *római katolikusra* és *reformátusra*. A moldvai csángómagyarok egy része ugyanis a reformáció előtt érkezett Moldvába, tehát csak katolikus lehetett. A 15. század során ide menekült huszitákat, akik a protestáns vallások egyik korai formájának hívei voltak és vallásukat anyanyelvükön gyakorolták, magukra hagyottságukban az ortodox vagy a katolikus egyház térítette magához. A moldvai magyarok regenerálódását is szolgáló madéfalvi vérengzés menekültjeinek túlnyomó része pedig Csíkból érkezett, tehát katolikus volt. Csak az erdélyi Háromszékkal határos moldvai térségben volt néhány olyan település, ahová a 18–19. században, legtöbbször a jobb megélhetés reményében, református vallású székelyek is költöztek. Ilyen volt például Buciu, Domnești, Prála, Vizantea és főképpen Szászskút. Itt működött talán az első református eklézsia. Czelder Márton ugyan azt írta 1861-ben, hogy itt „századok óta volt református egyház”, de ez nem bizonyítható. Valószínűbb, hogy elsőként a 18. század elején Erdélyt sújtó nagy éhínségek elől menekülők között érkező háromszéki reformátusok találtak új otthon a már régebben Szászskúton élő katolikus magyarok között. (Dobri 1993: 176.) Első ismert lelkésze a Barátoson 1795-ben született, május 4-én keresztelt Beder Benja-

min, akit 1822-ben a Zabolán tartott generális zsinaton ordináltak Szászkútra papnak.⁵⁶ Ballagi is úgy vélte, hogy a 18. század végén alapítottak a helyi református egyházközség, de erre vonatkozóan neki sem voltak bővebb információi (Ballagi 1988: 5). Tény, hogy a szászkúti református egyház úrasztala 1838-ban készült, cink úrvacsorakelyhe és 25 kg-os harangocskája szintén az időben, pecsétjén pedig az 1850-es évszám szerepel (Czelder 1861: 11).

1837-ben 22 református család élt Szászkúton, 123 lélekkel, valamivel többen, 1844-ben százötvenen voltak a katolikusok, akik akkor a klézsei plébániához tartoztak. A reformátusok első papja Beder Benjámín, utána Cseh András, akit Jakab Károly lévita követett. 1837-ben a korábban Bukarestben tanítóskodott, ugyancsak barátosi Márk Mózes lett a szászkúti protestánsok lelki gondozója, s itt tengette életét és mindinkább elszoruló református eklézsiáját, 1876-ban bekövetkezett haláláig. A szászkúti református közösség félévszázados vergődése, majd elhalása, jól példázza a többi, nálánál kisebb protestáns csoportok felszívódásának folyamatát. Egyben annak a lehetőségnek a reménytelenségét is, hogy a református egyház őrizze a Moldvába került magyarság anyanyelvét. A görögkeleti vallású oláh földesúr, továbbá a szászkúti reformátusok mérhetetlen szegénysége, elhagyatottsága, a népet megtagadó moldvai katolikus klérus ellenséges fellépése közös erővel szívta el a levegőt a protestáns szászkúti hívek körül, s egykettőre fölszippantotta őket. 1857-et írtak, mikor a moldvai katolikus misszió magyarul egy szót sem tudó vezetője elment Szászkútra és 11 családot katolikus hitre térített. Állítólag Márk Mózes lelkeszt is felszólították az áttérésre, de ő ezt megtagadta, inkább vállalta megfogyatkozott híveivel a nyomorúságot. Pedig már az 1840-es években iszonyatos szegénységben élt, például 1846. húsvétján egyetlen tallér gyűlt az Úr Asztalára, s 1850-re a templom olyan rossz állapotba került, hogy 1861-ig nem is tudták használni. Ekkor mindössze a nyomorgó és tehetetlen Márk Mózes, egy rogyadozó templom, egy temető és 11 család, 53 református lélek jelentette a protestantizmus jelenlétét: 11 férfi, 10 nő, 17 leány, 15 fiú. (Szabó L. 1940: 13.) Feltűnő, hogy nincsenek öregek, ami azt sejteti, hogy legalábbis részben, újonnan betelepültekről van szó.

Akkoriban járt itt Czelder Márton, a bukaresti református misszió vezetője és energikus lényével megpróbált életet lehelni az agonizáló szászkúti gyülekezetbe. Mikor a romos templom melletti temetőben tartotta az istentiszteletet, elhatározta, hogy rendbe szedi a több mint tíz esztendeje használaton kívül helyezett épületet. Elment a falu földesúrához – a rossz hírű Adamki Vazulhoz –, s pénzbeli segítséget kért tőle. Aztán összeszedett minden épékláz embert, s hozzákezdett az építkezéshez. Visszatérítette a katolikusok által korábban áttérítetteket, előljárástól mentesítette. Maga is részt vett az építkezésben, bevakolták, betetőzték a templomot, majd hozzáálltak a paplak renoválásához. Felszentelte az újjáépített templomot s a hívek gondjára bízta az ekléziát. Czelder felpezsdítette a szászkúti szellemi életet is, prédikációira a falu római katolikusai is eljöttek, föltehetően elsősorban nem vallási érdeklődésből, hanem hogy magyar szót halljanak.

56 Ezt az adatot Tóth Leventének, a kolozsvári református Főkonzisztórium levéltárosának köszönöm.

Szegény Márk Mózes másféle ember volt, ő vállalta a megalázó nyomorúságot, de keveset tudott tenni ellene. Papi jövedelméből nem volt képes megélni, ezért szerességet vállalt. Ballagi Mórhoz írt segélykérő levele – a moldvai „Tiborc panasz” – jól mutatja az eklézsia és lelkésze kilátástalan helyzetét. „Három-négy nap is eltelik, hogy egy kis málé-lisztet, csutkából őrölt liszttel, fűrészpórral vegyítve, eszünk. Ily nagy ínségben már csak várjuk a halált. [...] Főtisztelendő Ballagi úr, könyörüljenek rajtunk, ne engedjék, hogy az éhség miatt elveszünk...” (Ballagi 1888: 6). Czelder igyekezett rajta segíteni, évenként kiutalt számukra párszáz piaszttert, hol az eklézsiára, hol az iskolára, de ez nem pótolhatta azt a veszteséget, ami azzal érte a szász-kúti református eklézsiaát, hogy a helybéli román földesúr a Cuza-féle földosztáskor az egyházat megillető, mintegy 25 holdnyi földterületet „mások előtt tett szava ellenére használhatatlan helyen akarta kiadni”.

A szász-kúti protestáns eklézsianak ugyanis nemcsak a lelkész eltartása miatt lett volna szüksége az őt megillető birtokra, hanem azért is, mert iskolát is működtetett, mégpedig olyat, ahol – Moldvában akkor talán egyedülállóan – magyar nyelven folyt az oktatás. Aligha tévedünk, ha úgy gondoljuk, hogy éppen ezért, a román állami oktatáspolitikát keresztvező, protestáns fenntartású, de a helybeli katolikus magyar családok gyermekeit is tanító iskola fenntartása miatt zárkózott el a szász-kúti bojár az egyházközséget megillető föld kiadásától. Erről a jelentőségében páratlan iskoláról Czelder a következőket írta:

„A moldvai magyar helységekben a román kormány iskolát állítván, a mi iskolánkba járó ref. és rom. kat. magyar gyermekeket Szász-kúton is be akarta kényszeríteni. Személyes kérésünkre megígérték, hogy erőszakot nem alkalmaznak. Nekünk Szász-kúton felekezeti iskolánk előbb volt, mint a kormányé, s miután a román nyelvet is tanítjuk, semmi oly nemű kifogás alá nem jöhetünk, mint a rom. kat. községek, melyekben egyetlen iskola sem volt, amíg a kormány nem gondoskodott.” (Czelder 1870: 23.)

1870-ben megboldogult Márk Mózes felesége, Pető Mária asszony, aki negyven esztendőn át kitarított nehéz életű ura mellett. Márk Mózes pedig, „az öreg gyertyatartó”, hogy éhen ne halljon, gyógynövényeket gyűjtött, s azokat értékesítette. Így tengette „halódó életét”, amely 1876. február 20-án ért véget. A helybéli katolikus kántor temette el és sírba száll vele a szász-kúti református egyház is.

Sylvester Lajos háromszéki lapszerkesztő írja 2000-ben, hogy Szász-kúton 1929-ben még református egyház működött, vagy legalábbis – teszem hozzá – még élő lehetett az emléke. Ottjártakor látta a temetőben a sírkövet: *Aici odihnește robul lui Dumnezeu, Dobai György* felirattal. A sírkő a valamikori templom helyén állt, amit már leromboltak, helyén szőlőt termesztettek, a harangot elvitték az ortodox templomba. Informátoruk, egy Sepsiszentgyörgyről 6 gyermekével idekerült asszony sírva mesélte, hogy közülük 5 átállt ortodoxnak. (Sylvester 2000: 233.) Én magam 1995-ben hallottam Szász-kúton, hogy: *Volt egy reformát templomocska itt lennébecske, de ott most házat csináltak.* Aki elmondta 1935 táján születhetett,

s nem érte azt a templomot, de úgy tudta, hogy Lénát Ioan, aki a helyére házát építette, öreg, bottal járó katolikus ember volt, a templomocska harangját eladta az ortodoxoknak s az árát felajánlotta a katolikus templom javára. A történeteket akár a veszett fejsze nyelének megmentéseként is értékelhetjük. A Szászkúton élő magyarok emlékét egyébként számos helynév is őrzi. Ezek egy részét már *Ballagi* Aladár közölte idézett munkájában (*Ballagi* 1888: 8), de jó néhány név ma is elevenen él. Ilyenekről hallhatunk, illetve olvashatunk: *Bokros*, *Buda gödre*, *Kódaföld*, *Roszmalom gödre*, *Zódi gödre*. S a legemlékezetesebb: *Poiana Calvinilor* – a Kálvinisták mezeje.

Gyéren előforduló írásos dokumentumok és néhány helynév...! Ennyi emlék maradt volna a szászkúti református egyházzal? Bizony nem sokkal több, noha az írott és a szóbeli dokumentumok alaposabb kutatása még feltárhat új adatokat. A már idézett Tóth Levente kolozsvári levéltáros úgy tájékoztatt, hogy

„a Főkonzisztórium levéltárának mutatója szerint 1898-ban a szászkúti gyülekezetet Brailához csatolták (sajnos az erről szóló iratok Sipos Gábor nyugalmazott levéltáros irattári megjegyzése szerint már 1985-ben is hiányoztak az iratok közül). Ugyancsak hiányzik a sorozatból egy másik iratsomó, amely 1925-től kezdődően tartalmazta a Szászkúttal kapcsolatos iratokat. Sejtésünk sincs, mi történhetett a két iratsomóval. Lehetnek Szászkúttal kapcsolatos iratok a püspöki levéltárban, de ezek Nagyenyeden 1849-ben elpusztultak.”

S hogy helyben sem számíthatunk számottevő forrásanyagra, azt sejteti a következő történet. Kövesdi Kiss Ferenc, Marosvásárhelyen élt költő-pedagógus 1994-ben elmondta nekem, hogy 1936-ban, egyetemista korában legációsnak utazott, a moldvai Szászkúton járt. Az egykori lányszármazéka, aki a helybéli cipészhez ment férjhez, elmondta neki, hogy férje a házuk padlásán talált anyakönyvek kitépett lapjait használta, hogy a megrendelői lábfejét körülrajzolva, a készítendő cipők, csizmák méretét fölvegye...

Sic transit gloria mundi!

Az egykori református hívek aztán beolvadtak a helyi *katolikus közösségbe*, akikről az első adat az 1804-ben épült templomuk, s tudjuk, hogy főként a község Fântânele nevű részében élnek. 1842-ből való közlés szerint a szászkúti katolikusok Klézse filiájaként gyakorolták vallásukat és templomuk akkor Krisztus kinszenvedésének emlékére volt szentelve (Domokos 1979: 1384), de már 1845-ben Úr színeváltozása a templomi búcsú napja, ami azt is jelentheti, hogy időközben megváltoztatták a templom védőszentjét, de azt is, hogy a krónikások talán összekeverhették, vagy összemoshatták a két vallástörténeti jelenséget.

Szászkút magyarsága felmorzsolódásának folyamatában számottevő szerepe volt a két egyház közti rivalizálásnak, hiszen a nagyobb hatalmú római katolikusok a románosítást szolgálták. A feljegyzések szerint 1845-ben a jászvásári miszió vezetője, Paul Sardi a reformátusok közül 30 lelket, 1857-ben pedig Antonio de

Stefano 67 kálvinistát térített a római katolikus hívek közé. Erről úgy szól a krónika, hogy

„...a katolikus misszió vezetője elment Szász-kútra és 11 ref. családot kat. hitre térített, pedig egy szót sem tudott magyarul, csupán azzal, hogy a család-fők homlokára keresztet vetett. Márk Mózes lelkészt is felszólította, hogy térjen át, de ő nagy nyomorúsága ellenére nemet mondott.” (Szabó L. 1940: 11.)

Felekezeti elfogultság nélkül megállapíthatjuk, hogy az ily módon áttértek nemcsak a római katolikusok számát gyarapították, hanem többségük egyúttal a szász-kúti román etnikumot is erősítette. Ezért az 1804-ben épült templom helyett 1871-ben újat és valószínűleg nagyobbat emeltek faboronából, Ballagi úgy ír róla, hogy „egyszerű, toronytalan istenháza”, s elmondja, hogy egy erre járó ezermester olyan ügyes zárat készített a templomra, amit senki más, csak a kántor, Antal deák tudott kinyitni. (Ballagi 1888: 5.)

A rendelkezésünkre álló adatokból nyomon követhetjük a szász-kúti római katolikus hívek számának alakulását: 1842: 306, 1851: 114, 1857: 183, 1858: 217, 1888: 200, 1899: 678, 1902: 420, 1930: 627, 1970: kb. 750, 1978: 669; 1985: 867, 1992: 615, 2005: 738, 2009: 526 fő. A 19. század végi kiugró létszámot az akkoriban beindult cukorgyár vonzerejének tulajdoníthatjuk. A betelepülők közül többen Erdélyből érkeztek, részben pedig az itt katolizált és elrománosított katolikusokból származtak, belőlük tehát elsősorban nem a törzsökös lakosság gyarapodott. Érzékelhetjük továbbá, hogy meglehetősen nagy lehetett a népesség fluktuációja. Tánczos Vilmos megfigyeléseiből kiderül, hogy Szász-kút falu katolikusainak 1996-ban 65%-a, 2009-ben 40%-a magyarul is beszélt, 75%-uk pedig értett felmenői anyanyelvén. (Tánczos 2012: 17.)

A Szász-kút községhez tartozó Szász-kútvásárhelyen (Sascut Târg) ugyancsak élnek részben magyar is értő és beszélő római katolikusok, számuk 2009-ben 76 volt. Számukra is épült templom 2002-ben, Szűz Mária mennybemenetelének tiszteletére.

A cukorgyár működésének megszűntével az üzem munkásainak és a táj cukorrépa-termelőinek többsége kereset nélkül maradt, megélhetésük megnehezült, s mint Moldva oly sok magyar és román lakosa elszéledtek a világban, hogy megtalálják valahol – leginkább Európa szerencsésebb részén – a megélhetésüket, vagy inkább annak jobb lehetőségét. A szász-kúti történelem mozaikjának két, talán legsajátosabb darabja, a református magyarok eklézsiájának és Románia első cukorgyárának emléke tehát belevész a múlt homályába. Ez az írás Szász-kút egykori és mai magyarságának kíván emléket állítani.